

menni. Soha életükben ilyenkor nem mentek haza. A munkásember reggel munkába indul, este pedig hazamegy. De délelőtt? Ki látta azt?

Keresztülmentek a majoron, kiérték az urasági földek közé. A béresek lustán mozogtak a hantok között, messze hengerek csikorogtak. Néha a fácák örömmel kiáltottak. A fehér országuton kocsik kattogtak.

Szótlanul mentek, mit is beszéltek volna. Csak néha szólt egyik-másik, de az is másról szólt.

— De gyomos ez az árok. Jó lenne lekaszálnom, hazavinném a kecskémnek.

— Próbáld meg. Majd ellát az uraság. Ha fizetni akarsz, kaszáld le.

Még az uraság birodalmán mentek, itt minden még az Uraságé volt, aki most valamelyik kastélyában él.

Mögöttük a gyár megállt. Ablakai homályosak lettek. Így állt a gyár napok, hetek óta. A géprészek között megjelent az első pókhálózsal, amely a bemenekült legyet elfogta.

Sehogyan sem vehette ki lábát, a pók rárohant, lábaival összemotollázta a vergődő legyet, fejébe szúrta és lassan kiszívta véréit.

A reggeli szellő már csak a légy üres testét lóbázta a pókhálón.

PÁRIS: A FÉNY ÉS FÉLELEM VÁROSA

(Páris 1914 és 1934 között)

Irta: MIKES IMRE (Páris)

Párist, miután háború utáni történelme sokkal kevésbé drámai, mint a többi európai központoké, meglehetősen magára hagyta ennek a rugkapálózó világrésznek a közvéleménye! — állapítja meg némi keserűséggel a kitűnő Mowat.¹ Mi több, még a franciák közérdeklődése sem illeti elsősorban önmagukat. A társadalmi analizisben, amelynek Voltaire „Lettres philosophiques sur les Anglais“-e óta megközelíthetetlen mesterei voltak, néhány remekművet alkotott újabban a francia szellem: így Viénot politikai földrajza (Allemagne d'aujourd'hui), André Siegfried tanulmánya (La crise économique en Grande-Bretagne), Boillot híres könyve (Tu viens en Angleterre?) s még néhány más alkotás. A szociális irodalomnak ez az áradata azonban visszatörpan a francia határok előtt, éppen úgy, mint ahogyan visszahőkölnek a vámállomások előtt a külföldi utasok is, akik a nemzetközi polgárság hagyományos párisi kulturkirándulását 83—93 százalékkal csökkentették az utóbbi esztendőben, mindennemű szállodatulajdonosok, idegenvezetők és pénzügyminiszterek enyhíthetetlen bánatára. Lehet, hogy Páris elunalmasodott. Husz esztendővel ezelőtt a nagy magyar költő számára még a „Fény Városa“ volt. Most a nagy magyar író számára „Budapesttől csak annyiban különbözik, hogy kávéházainak háromnapos szemetét fűrészpörrel hintik le.“

Függetlenül azonban attól, hogy néhány esztendőre háttérbe szorult, Páris mindenesetre megindult azon az uton, amely egyhamar elvezeti majd a régi s még ennél is különb népszerűséghez. A sorsdöntő kérdések és tragédiák, amelyek eddig a mélyben birkóztak, csak most jönnek a felszínre. Időnként már tengelyt is akasztanak a ragyogó boulevard-okon, akárcsak valamelyik háborúvesztett, elnyomorodott, agonizáló középeurópai fővárosban. A szellemes és művelt Mowat egyhamar enyhítheti majd keserűségét: a francia politikai remekirodalomnak nem lehetett annyi eszrit-je a német állapotokat illetőleg, mint amennyi duhaj bombát robbant majd a Rajnán-tuli szomszéd közírodalma a párisi hanyatlások örömére.

Egyelőre, Berlin irányából, még csak petárdák pukkannak. A Völki-

scher Beobachter sok elégtételérzéssel állapítja meg például, hogy Páris fél, s a későbbi kor tömegpszihológusa ezt a félelemérzetet tekintheti majd az 1934-es Páris legkirívóbb jelenségének.

Ez valóban igaz. Páris fél.

A németektől fél.

Ez a sajátos félelmi érzet, amelyet az idegen még az egyes személyekkel való mindennapos érintkezés során is tapasztalhat, alapjában visszahatás. Annak a reakciója, hogy az 1914-es Páris egyáltalában nem félt. A háborút és annak borzalmait elképzelhetetlennek tartotta, a nagyhatalmak gyűlölködő érdekösszeütközéseit olybá vette, mint a diplomaták huncutságait s 24 órával a nagy mézszárlás kezdete előtt talán még senki sem akadt a francia fővárosban, aki elhitte volna, hogy a Harmadik Köztársaság fenkölt demokráciája valóban belebocsátkozzék a könyörtelen taglózásba. Még az oly' kiváló szellem is, mint amilyen Jaures volt, öntudatlannak bizonyult e szempontból. Négy nappal a hadüzenet előtt, a szociáldemokraták Brüsszelben megtartott nemzetközi kongresszusán még így kiáltott a német küldött felé:

— Nekem nem kell kormányomat a béke felé szorítani!... Az én kormányom a békét csinálja!

Jaures a Köztársaság állapotát, amely kétségtelenül a gazdasági és katonai expanzió volt 1914-ben is, összetévesztette az államélet formájával, amely viszont demokratikus volt történetesen... hogy mennyire történetesen, azt 1934 már elkezdte mutatni. Ebbe a hibába utánan beleesett a teljes radikális vezetőség, Vaillant, Renaudel, Hervé, Lafargue, Guesde s a többiek. A szociálista csoport a mozgósítás elrendelésekor vak indulattal rohant fel tiltakozni a Quai d'Orsay-ra, ahol Abel Ferry-nek, a külügyi államtitkárnak előszobájában összetalálkoztak a cár párisi követével.² Jaures, robbanó dühvel, így kiáltott fel:

— Voila cette canaille d'Iswoisky. C'est lui qui a voulu la guerre!

Jaures tehát még a háboru pillanatában sem ismerte fel az események mögött rejtőző és ható erőket, esetlegességnek tartotta a világháborút, amelyért hajlamos volt egy személyre vagy egy klikkre hárítani a felelősséget. Tovább ez álláspontnál nem is juthatott, mert ama demokrácia nevében, amely mellett Brüsszelben hitet tett, 24 órával később agyonlőtték s a Harmadik Köztársaság igazságszolgáltatása nem mutatkozott hajlamosnak még a gyilkos elitélésére sem.

Ha a szociális gondolkodás irányító szellemei ennyire avatatlanok és öntudatlanok voltak, elképzelhető mily' tájékozatlanul, mily' balgán és félrevezetve szemlélte a dolgokat az egyszerű polgártárs. Együgyűbb közvélemény, mint amilyen a Fény Városáé volt 1914-ben, nem létezhetett Európában. A citoyen, akinél jobban még senki sem lelkesedett a népuralomért, akinél inkább még senki sem óhajtotta a békét, akinél erősebben még senki sem volt meggyőződve arról, hogy a demokrácia a legmagasabbrendű forma, amely mindenképpen legyőzi a barbárizmusokat, egyik pillanatról a másikra zuhanat alá a politikai olimpuszról s arra ocsudott föl, hogy vagy öt lövik koponyán szemköztől, vagy ö lö valakit koponyán szemközt. A középeurópai honfi nyilván elfelejtette volna már, ha 20 esztendővel ezelőtt néhány bomba zuhanat volna alá kedvenc városára. A párisi azonban két oknál fogva sem felejtetheti el a „lange Berták“ százkilométeres üdvlövéseit. A kisebb ok az, hogy a germán nehézipar mintadarabjai misztikus következetességgel, szent szériával a polgárság erkölcsi rendjének kirakataiba csaptak be: hol az „Anyák házá“-t vágták szét, 20—25 ifjú nőt s csecsemőt szedve izeikre, hol a Saint-Gervais templom tetejét ütötték keresztül, háromszáz hívővel csappantva a létszámot, hol egy árvaházat omlasztottak össze, miszlikbe szabdalva a „kis emberek népét“, hol pedig valamelyik iskolába látogattak el, örök hálára kötelezván a temetkezési vállalkozókat. Az a párisi, aki oly' babonás, hogy városának

mindahány uccáját, pedig van néhányezer, öt sous és frankos pénzdarabokkal szögezte tele, nehogy szerencsését elszalassza háza elől, erre a transcendentális sorozatra páni rémülettel emlékezik vissza. De ez még a kisebb ok. A nagyobb az, hogy a bombák rombadöntötték és lángrollobbantották azokat a régi házakat is, amelyek a földkerekség minden más városában lakhatatlannak és eladhatatlannak volnának, szemben Párisban, ahol érinthetetlenek és sérthetetlenek. Mert amíg másutt a házat telekérték, alapépitmény, anyagminőség és iránybeli korszerűség szerint adják s veszik, addig Párisban van egy merőben rendkívüli tényező: a hagyomány. A ház hagyománya. Emlékei, egykori helyzete, néhai lakói, furcsa eseményei együtt. Mindaz, ami századokon át egy házban, egy oly szűk, sötét és magas házban, mint minden párisi ház, összegyűlhet. Eh, ezt egy külföldi meg sem értheti! Ki tudná megmondani azt, miért vadászik minden párisi lázas szenvedéllyel az ódon telekkönyvekben? Miért dulják fel a Hotel de Ville avitt okmánytárát? Miért családi ünnep, ha emléktáblára méltó ürügyet fedeznek fel? Miért rendkívüli s hetek beszédtárgyát szolgáltató esemény, ha a harmadik emelet hetes számú lakásában, Möszejó Dupontnál, patkányirtás közben észreveszik, hogy a kandalló mellett, amely kilenven éve használaton kívül van s omladozik, tehát csak tiszteletteljes messzeségből szemlélhető, mint a frígyláda, a rongyos viaszvásznon alatt másfél négyzetméternyi területen a padlózat fakockái nem haránt fekszenek, hanem téglalakban s merőlegesen dülnek egymáshoz? Miért üli meg muzeumi légkör a házat, amikor kiderül, hogy a mennyezet bordűrjének mintázata azonos az ódon tükör foglalatának virág-figuráival? Miért fogy el csillagászati példányszámban minden Párisról írott könyv, amikor már száz könyvtárat töltöttek meg a városról szóló művekkel? Miért hiszi a párisi azt, hogy Magyarország a krimi félszigeten fekszik s fővárosa Lemberg, s miért tudja ezzel szemben azt, hogy az iromba kapukő Negyedik vagy Jó Henrik korából származik? Mindezek jórészt megfeythetetlen és felfoghatatlan jelenségek, környezet és ember egymásrahatásának eredői, történelem és tradíció mániákus meggyökerezése az emberi lélekben, idegen és konokul sajátos valami, amit feltétlenül rájuk kell bízunk. Tettüknek oka ismeretlen.

A párisi tehát retteg a háborútól. A bombákra azzal az irtózáttal gondol vissza, amire pontosan csak egy párisi képes. S tudja, hogy az új háború eszközei milliószerosan borzalmasabbak lesznek. Maga Pétain marsall, a „verduni hős” is bevallja nekik, hogy „a következő háború hadüzenet nélkül, vilámcsapásszerűen fog kitörni.”³ Duchene generális, a repülésügyek főparancsnoka, elismeri, hogy „az elmúlt és eljövendő légitámadások között akkora különbség lesz, mint a gépfegyver és a hátultöltő puska között.”⁴ S ha a polgártárs esetleg bizalmatlankodnék, oda tudván be a dolgot, tisztos vezérei sőtétebbnek festik a jövőt, mint amilyen valójában, hogy így nagyobb pénzáldozatokra bírják a hadsereg irányában, akkor a hazai rémitésekhez azonnal megkapja német oldalról is a megerősítést: „Gépfegyver manapság? Veszélytelen. A dicke Berta? Ujonctréfa már. Gázeshó, tüzbomba, baktériumkultura! S hogy hova fejlődik még mindez? Nem lehet tudni. Annyi bizonyos, hogy nem lesz hadüzenet. Az Yperit, az Elektron a Malleus Bacellaris korában nem lehet kicsinyeskedni!”⁵

A háború Páris portáján kopogtat már. Nem néhány templom, kórház, iskola fog pusztulni, hanem az egész város, a Rue Volta 31. szám alatt álló négyemeletes borzalom is, amely büszkén mutogatja homlokán a 14. századból származó felirást: 1240... bizonyítván ezzel, a franciák már 600 évvel ezelőtt is annyira ragaszkodtak ahhoz, ami régi, hogy száz évet feltétlenül csaltak. Nem néhányezer halott lesz, mint 1918-ban, hanem talán néhány-millió. Teuton özönlés következik, amelytől a párisi éppen olyan átöröklötten reszket, mint ahogyan még egyenjogosulása és felvilágosulása után is csak

nemzedékek multával szabadulhat meg szorongásától az uri renddel szemben.

A félelem, ezt jól látja Berlin, Párisnak központi gondolata.

Valamennyi különbség mindenesetre van azért 1914 és 1934 között. Husz czstendeje még Jaures sem volt képes felismerni a jelenségeket. Ma már szinte tudatos mindenki. Tudják, hogy a demokrácia nem népuralom, hanem csupán annak a joga, hogy a nép azt csinálhassa, amit urai akarnak. Tudják, amit már von Clausewitz is tudott, hogy a diplomácia a háború bevezetése és a háború a diplomácia más eszközökkel való folytatása. Tudják, hogy a pacifizmus a nemzetközi birok egyik neve s hogy 1871 után Bismarck is hivatásos pacifista volt.

Miért ne lenne hát Barthou is pacifista?

Mindebből azonban különböző következtetéseket vonnak le, mégpedig általában helyteleneket, sőt ostobákat, ami rendjén is van, mert ha ellenkezőleg történe, akkor a többségnél lenne az értelem.

Ez pedig, mint minden forradalmi újszerűség, veszélyesnek bizonyulna állami szempontból.

*

A háborútól való félelem s a háborúra való készülődés mozgatja a Harmadik Köztársaság óriási gépezetét, az utolsó falusi baktértől a miniszterelnökig, a leghitványabb zupás-altisztától a tábornagyig, a legvigasztalanabb napidijastól a Quai d'Orsay-ig. Ez természetes is, mert ez a gépezet — kétségbevonhatatlanul és nyilvánvalólag — a Comité de Forgesnak, a nagytölkének és a nagyvezérkarnak megjelenési formája.

Maga a francia diplomácia s külpolitika sem egyéb, mint az eljövendő megszárlás előrs-kirándulása. Mit csinál a Quai O'rsay? Igyekeznek az erőket helyesen és kellően csoportosítani. Tehát azt műveli, amit művelt századokon át mindig (nincs olyan régi épület Franciaországban, mint amilyen régi Páris külpolitikájának épülete) kacérkodik az európai föderáció gondolatával, kis államokra bontja a világrészt, egyensulyoz és mérleget, erősíti a Rajna-vonalat, szonglörködik az osztrák s magyar kérdéssel.

Ennek a politikának diadala volt a békeszerződés is: a Monarchia megbomlott, a francia érdekkörhöz kapcsolódó kisállamok keletkeztek, Lengyelország talpraállott, Németország katonailag tehetetlenné vált és mértéktelen hadisarcra kényszerült. Most már maguk a franciák is belátják, hogy alapvető hibát követtek el. Nem tanultak a saját kárukon, 1815-ből s Németországot nem hívták meg a békétárgyalásokra, ami megvonta a nagy mű erkölcsi értékét s a szerződést mintegy diktátummá változtatta. A francia külpolitika 1919-es chef d'oeuvre-je már inog is: Németország még nem fizet, ezzel szemben beteg dühvel fegyverkezik, Lengyelországról nem tudható, hogy támaszpont-e, vagy támadó pont, éppen így az olasz testvéremzetről sem s végeredményben egyetlen szilárd alap maradt csak, a kisántánt.

De függetlenül attól, hogy belátják-e a tévedéseket, vagy sern, a Quai d'Orsay mégis az adott helyzetet itéli a leghelyesebbnek s ragaszkodik is hozzá mindazzal a véghetetlen hatalommal, amit ma Franciaország aranyban és ágyuban jelent. „Ami elégedetlenkedés az új határokon belül mutatkozik, az misztikus, s egyhamar elhalványodik majd!” — ez minden diplomáciai tanulmány vezérgondolata.

*

Ennek a külpolitikának a legmértéktelenebb fegyverkezés felelhet csak meg, illetve, ez a külpolitika csak a legmértéktelenebb fegyverkezésnek felelhet meg. A francia hivatalosság persze mereven cáfolja azt, mintha Páris tulajdonképpen fegyverkezne. Sőt, éppen az ellenkezője igaz! Ime például, mit tartalmaz az a jegyzék, amelyet Franciaország 1934. III. 19-én intézett a leszerelési konfe-

renciához:

1920—1932 között	a szolgálati idő	66	százalékkal csökkent
" "	" a divíziók száma	50	" "
" "	" hadikészlete	25	" "
1932—1933	" a hadi budget	2500	millió frankkal csökkent

Ez azonban csak statisztikai tréfa, hiszen köztudomású az, hogy egyik bombavető a másikat fiadzza, év mint év remekbeszabott páncélos cirkálók szállanak vizre, minden írói képzeletet felülmuló erődítmények terjeszkednek a határok mentén, pedzik már a szolgálati idő felemelését is s annak ellenére, hogy a bevallott hadügyi költségvetés az állami kiadások 34 százalékát tette ki a legutóbbi esztendőben, a parlamenttel mégis 3 milliárd új hadihitelt szavaztattak meg azzal, hogyha rakoncátlankodnék, akkor feloszlatják. A demokrácia tökéletes, mert a milliókat fizethetem úgy is, hogy beleegyezem a dologba s ugyis, hogy nem egyezem bele.

A kamara természetesen szavazott, amivel általában hű visszhangját adta a közvélemény álláspontjának. A polgárság és az összes polgári pártok ugyanis, egészen Herriot pártjának szélső csoportjaiig, helyeslik a hadikészülődést, amelynek a neve: nemzeti védelem. A rettegő Páris sejti ugyan már, hogy a pacifizmus előzetes hadiállapot, de mégis helyesli a fegyverkezést, mert azt hiszi, hogy kevésbé pusztul majd, ha felszereli magát, mintha ölbe teszi a kezét. A francia sajtó, amely 2—3 orgánumot leszámítva teljességében a Comité de Forges szempontjait képviseli, bőven ellátja a riadt polgárságot a hadiügyeket illető szellemi táplálékkal. A nagyvezérkar világjelentőségű napilapja például, amelyet egy ezredes-hadiügyminiszter főszerkeszt, így „pacifizálja“ a közhangulatot: „A hét éves háborúban 551.000 ember halt meg. A forradalmi háborúban 1.400.000. Napoleon háborúiban 1.700.000. A krimi háborúban 785.000. Az amerikai függetlenségi háborúban 700.000. Az orosz-japán háborúban 624.000. A Balkán-háborúkban 108.000 s végül a világháborúban 2.300.000. Két évszázad alatt több mint 8 millió ember lelte halálát a csatatéren!“⁶

Tehát két évszázad alatt mindössze 8 millió! Aránylag nem sok. S a négyéves világháborúban mindössze 2 millió 300 ezer! Tűrhető.

A francia intellektuelek szerény folyóirata azután hiába tiltakozik s hiába bizonygatja, hogy csupán a világháborúnak 9 millió halottja volt. Hiába mutat rá arra, hogy ama 1565 nap alatt, ameddig a vérengzés tartott, 20 millió ember sebesült meg, 5 millió lett nyomorék s a népesség létszáma 35 millióval csökkent.⁷ A milliós példányszámban s százszázalékos fajsúlyban nyomuló statisztikai hamisítás már elvégezte munkáját.

A baloldal általában kétségbeesetten tiltakozik a védelemnek e politikája ellen, amely védelem már csak azért sem lehet igazában védelem, mert elképzelhetetlen, hogy egy nemzettest, amely gazdaságilag szomorú sülyedésben van, időhatár nélkül áldozza önfentartási költségének felét csak azért, hogy annakidején majd védekezehessék. Ez a baloldal, amely tisztán tekinti át a nemzetközi hadikészülődések szociális területét, azt az álláspontot képviseli, hogy Franciaország ne „védekezék.“ Ez a védelemellenes front magában foglalja a szociáldemokratákat s a kommunistákat egyaránt s így a francia társadalom, Európában elsőül, két alapvető tényezőjére oszlott: a polgárságra és a munkásságra.

Ennek a helyzetnek felel meg a francia belpolitikai vonal is: kormányon a reakciós és radikális polgárságot egyesítő „nemzeti egyesülés“ kabinetje. Ellenzéken a munkásság egységfrontja.

*

Az államgépezet mozgásterületének megfelelőleg a nehéz-ipar, a Comité

de Forges mögött meghuzódó vállalatok aranykorukat élik. Ime, a hadianyag-gyárak néhány mérleg-adata:

TISZTA NYERESÉG			
	1931-ben:	1932-ben:	1933-ban:
	m i l l i ó		
Etablissements Hotchkiss — — —	15	19	20
Schneider-Creusot — — — —	25	25	25
Tréfileries et Laminoirs de Havre — —	15	15	19.5
S. R. F. (francia fiók) — — — —	50	50	63.5
Ateliers de Saint-Nazaire — — —		600.000	3
Gnome et Rhone — — — —		5	6
Dynamite Barbier — — — —		7	7
Air Liquide — — — —		24	24
Saint Gobain — — — —		12	21
Pechiney — — — —		30	48
Etablissements Kuhlmann — — —		29	29

E mérlegszámok annál kihívóbbak, mivel a gazdasági főkönyv egyéb oldalai mind vigasztalanabban hatnak. Az ipari termelés hanyatlása, ahogyan mondani szokták, katasztrófális s a textil- és pipere-iparágak, mint a legjellegzetesebbek, is vonaglanak már. Páris textilteljesítése például 4 év alatt 17 százalékkal esett, a gyarmatoké 14 százalékkal, míg az egyetemes kivitel 73 százalékkal.

Ugyanezen idő alatt a japán export 43 százalékkal emelkedett.

Ennek a számadatnak megfelelőleg szomorú a francia import-export mérleg is.

Ami Páris kereskedelmi életét illeti, erről hű képet ad a csődökről és kényszerfelszámolásokról szóló hivatalos összehasonlító táblázat:

Csődök és kényszerfelszámolások száma			
	1933-ban:	1934-ben:	
Január — — — —	794+1193	780+1258	
február — — — —	773+1198	755+1171	
március — — — —	913+1370	1113+1578	
április — — — —	738+1146	731+1077	
május — — — —	834+1277	950+1302	
június — — — —	752+1034	1036+1414	
Első félévben — — —	4804+7215	5265+7798	

Az ipar és a kereskedelem válságánál még sokatmondóbb a mezőgazdaság krízise. Jean Sirol kitűnő és alapvető könyve⁸ kimutatja, hogy e válságnak ugyanazok a jelenségei, mint a többi európai államokban: a termelés és eladás szervezetlensége s ennek következtében értékesítési válság, az ipari cikkek árának aránytalansága a mezőgazdaság termelvényeinek árával szemben, a földművelő réteg öntudatlansága s erőtlensége.

Az elmúlt esztendőben három olyan törvény is született,⁹ amely a búza árát és eladási módzatait szabályozta. A kormány a búza métermázsánként legalacsonyabb árát 115 frankban szabta meg, tehát 35 frankkal a világpiaci ár felett. Látszatra nagyszerű intézkedés a falu számára. Lényegében azonban ezt az agrárvédelmet Renaud Jean világította meg, amikor a kamarában így kiáltott fel:

— Árat garantálni és vevőt nem?!... Ez annyit, mint a falunak biztosítani a minimális árát, az üzereknek pedig a maximális csalási lehetőséget!

Ez a bírálat nem lehetett olyan szomorú, mint amilyen sugártalan a valóság. Egy távirat, amelyet a parlament Cotes-du-Nord-beli tagjai küldöttek Queuille miniszternek, mindennél jobban megvilágítja a szituációt: „A szövetkezetekben és a kereskedőknél felhalmozott gabonát lehetetlen lévén

eladni a malmoknak, a megye helyzete kétségbeejtő. Becslésünk szerint 500.000 métermázsza mag puszta el a hőség és a gabonaféreg következtében. Az összes magtárak zsufolva vannak s az új termést be kell tárolni... Azonnali intézkedést kérünk.“ Ez a sürgöny ugyan csupán egyetlen megye helyzetét ismerteti, de egyben visszatükrözi a mezőgazdaság egyetemes állapotát is. Az elmúlt esztendőről 30 millió métermázsza gabona fölösleg maradt, tehát az egész ország összes évi szükségletének csaknem a fele. Minimális ár ilyen körülmények között? A gazdák észveszejtve kínálják áruikat még jóval a világpiacon alul is s az üzérkedés kényre-kedvre tobzódhat. Az agrárpiac anarchikus.¹⁰

— Racionális mezőgazdasági kultúra a mai rendben elképzelhetetlen!
— szegi le könyve végkövetkeztetéseképpen Jean Sirol.

*

Az iparnak, kereskedelemnek, agráriusságnak ezt a súlyos válságát a francia közvélemény távolról sem élezi ki oly erősen a kormány ellen, mint ahogyan várható volna. A francia lakosság döntő eleme, a vagyonos kisburzsoázia, amely félti a frank árfolyamát és ezért retteg minden heveny változástól, megelégedéssel látja, hogy a kabinet erejét megfeszítve utasítja vissza a frankleértékelési kísérleteket s hogy az árfolyamok „tartják magukat“, esetleg feljebb is ugranak a tőzsdén.

A német gazdasági és politikai irodalom annál győzelemittasabban figyeli a tüneményeket, amelyeket természetesen kellőleg alá is huz még, nemcsak azt domborítva ki, hogy a nyertes és szerencsés Páris is elérte az egyetemes válság, hanem megnyergelve a francia faj kipusztulásáról szóló ódon és kedvenc germán vesszőparipát is.

Sajnos, ez a szociálpolitikai gurgulázás, éppen azért, mert beletartozik a németek és franciák örök és véres versengésének anyagába, talajt talál Párisban. Tény, mégpedig fekete fehéren, hogy 1871-ben még fej fej mellett haladt a két ország, 40 milliós lélekszámmal, most pedig a Rajnán-tuli birodalom 25—30 millióval előre lohol. Azt az 5—6 milliót, amit Versailles lecsapolt belőle, meg sem érezte a Reich s óriási léptekkel halad tovább.

Szerencsére, a statisztika gumból van. Nyújtható tetszés szerint. Amint a francia tulfegyverkezésről készséggel mutatják ki, hogy az alapján leszerelés s ahogyan a kereskedelmi mérleg 10 milliós hiányáról kiderült ujabban, hogy az hárommilliós fölösleg, úgy a francia népmozgalom drámai elfonnyadásáról kisütötték már, hogy az alapján szaporulat. Ez a demográfiai csuda nem kisebb egyéniséghez fűződik, mint Maxim Gorkij, aki egyik tanulmányában kimutatja, hogy míg Németországban 1891—1900 között 36 szülés esett 1000 lakásra, 1932-ben pedig már csak 15 szülés, ami 58 százalékos visszafejlődést jelent, addig Franciaországban ugyanezekben az időszakban és ugyanilyen lélekszám mellett 22, illetve 17 szülés történt, ami csak 23 százalékos csökkenés. Mi több, amíg Franciaország családönként 2.20 gyermeknek adott életet, addig Németország csak 1.6-nak.

Papiron tehát Franciaország gyarapodik és Németország fogy.

Az már azután teljességgel a párisi véralkathoz tartozik, hogy ezzel a franciák megvannak elégedve.

A német-francia vonatkozások másik efféle „eszmei“ vitatárgya, hogy a latin művelődés kihalóban van-e vagy sem? Berlin sötét jóslataival kapcsolatban az egész francia szellemi vezérkar megnyilatkozott már: Henri Robert, François Mauriac, Pierre de Nolhac, Claude Farrere, Pierre Mille, Maurice Weyer, hogy a politikusokról ne is beszéljünk. Természetszerűleg, egyöntetűen mutattak rá arra, hogy a láthatáron harmadfélezer éve egyetlen fárosz lángol csak, latin civilizáció és egyöntetű felháborodással utasították vissza a barna Berlin dőreségeit. Egyedül Henry Torres, Európának talán legna-

gyobb ügyvédje mond valami affélét, hogy a latin civilizációval, amint minden más civilizációval is, tényleg baj van.

— Meg kell menteni az emberi szabadságot és azokat az értékeket, amelyek egyedül érdemesítik az életet arra, hogy éljük! — véli.

Ez a maximális filozófiai gondolat, amit a gall-teuton faji versengés ví-tája kitermelt.

*

Az 1934-es Páris szociális fényképéhez tartozik az is, hogy az ucca, amely még így eleinte éppen olyan oktondi, mint minden más ucca, néhányszor már megmozdult: szabványosan nekirohant a szuronyoknak, illetve engedte, hogy a szuronyok szabványosan nekirohanjanak.

Még jelentősebb szerepe jutott az ucca erkölcsileg elzüllött tejtestvére-nek, az alvilágnak, amely egyébként a franciaországi változásokból már csak a hagyományosság alapján is részt kér. A párisi mélységek elvetélt népsége, a csöcselék, a „Sans foi ni loi, sans feu ni lieu“ rétege, a legsötétebb massa, amit a rendszer produkálni tudott, már ismét fennhangon él s ügyleteit anynyira összegabalyította a politika üzelveivel, hogy kormányok buktak belé s fognak még hihetőleg belebukni.

Az alvilági nagyhatalom feléledése alaposan megduzzasztotta a bűnügyi krónikát. Újból divatba jött a mocsár büszkesége, a „grande soulasse“, vagyis a gyilkossággal párosult rablás, ami a párisi mélységekben olyan chef d'oeuvre-t jelent, mint Goethenél Faust. Sok védelem nem kínálkozik a csatornák e támogatása ellen: még maga a guillotine sem. Ez a tisztesszerszám ugyanis, amelyet a párisi csöcselék annyi költőiséggel nevez „L'abbaye de mont-à-regret“-nek, legalább annyira megdicsőíti áldozatát, mint amennyire leüti a fejét. Maxime de Camp, az időközben elhalt halhatatlan jegyezte föl, hogy Verdure, a zsebtolvaj, végignézte, amint édes testvéröccsét felhurcolták a vesztőhelyre. Kivégzése után betért egy zenés kávéházba, ahol kollégáinak nagynevetve mutatott négy zseborát. Aközben zsákmányolta őket, míg a „sajnálathegyi apátság“ kettészelte testvére nyakát.

De Camp úgy véli, hogy oly szörnyet, mint Verdure, még az állatkertben sem őriznek. Azt hiszem, téved. Verdure aránylag lehetett rendes fickó is, aki vörösrre sirta volna szemeit, ha öccsét vándorvесе ragadja el. De a guillotine miatt éppen úgy nem sír egy igazi alvilági gárdista, mint ahogyan a fanatikus honanya sem gyászolja fiát, aki elesett a harctéren.

Meg kell még jegyezni, hogyha a mocsár riong, akkor vihog a prostitúció is, ami nyilvánvaló, miután vadházasságban élnek. Ez azonban a legkevésbé sem bántja a Harmadik Köztársaság polgárságát, amely tudja már, hogy a bárca nem egyéniség, hanem balsors s így nem űzi máglyára az elcsetteket, mint egykor VIII. Károly, s vízbe sem dobálja őket, mint I. Ferenc. Sőt, éppen a legelőkelőbb osztály az igazán türelmes a nyilvános hölgyekkel szemben, mert ez osztály részére feledhetetlen emlék, hogy annakidején, a forradalmi törvényszék nyílt ülésén, egy szajha kiáltotta oda a bírák felé: „Eljen a királynő!“ Mivel ily erényre még a csillagkeresztés dámák sem voltak képesek, a legalja réteg hervadhatatlan babérokot szerzett a legfelsőbb réteg előtt s így jogosult lett arra, hogy időnként, amikor teheti, most pedig már-már teheti, belopja magát a közéletbe.

Egyebekben Páris, ez efemer jelenségeken túl, olyan, amilyenek mindenki ismeri: szellemes, könyvekben, képekben és szobrokban gazdag, érdeklődő, finom ízlésű, választékos. Altalában külön, mint a többi. Ugyancsak Maxime de Campnál olvasható, hogy egy Lacenaire nevű fegyháztölteléket, akinek szép kézírása volt, két közepesen neves drámaíró megbízott egy szinjátélc: lemásolásával. A vén bűnöző, noha éhenhalóban volt, 24 óra multán visszaadta a darabot:

— Oly ostoba, hogy nem méltó a kalligrafiámra! — mondotta.

Ezt a műveltséget és ingyencséget, amit csak a környezet adományozhat, a többi európai metropolisok sohasem fogják utolérni.

Ezért azután, bármily sötétek legyenek most napjai, Páris mindig a Fény Városa marad.

¹ R. B. M o v a t: Quinze années de politique française. — ² M. C a c h i n: Les légons de 1914. — ³ Pétain beszéde a tart. tisztek július 22-i kongresszusán. — ⁴ Duchêne szavai ugyancsak július 22-én a lyoni légyakaratok megkezdésekor. — ⁵ Carl Mertens: Krieg gegen Frankreich? — ⁶ L'Intransigeant, 1934. VII. 12. — ⁷ Monde, 1934. VII. 20. — ⁸ Jean Siroi: Les problèmes français du blé. — ⁹ 1933. I. 26-i, VII. 10-i és XII. 28-i törvények. — ¹⁰ G. D o v i m e: Fin du producteur français.

M A I F R A N C I A K Ö L T Ö K

Fordította: KORVIN SANDOR (Kolozsvár)

LOUIS ARAGON: A GYÖNGYHALÁSZOK DALA

*Hogy táplálhassuk messzi véreinket,
mi boldog mélyek halásza
iszapba fúrjuk felmart kezeinket,
míg szánkából mellünk tépett hangja ri,
és ontjuk tudónk felfakadt virágát
s a gyöngygyakéket vérző drágát
tábatok elé... bibort, sárgát,
óh Európa démonai!*

*Bús koralllok és mohák mentén testiünk
bá'nák üzik villámgyorsan úszva.
Örvénylő vizek fogságába estiünk,
bús gyöngyhalász a tengerek koldúsa.
Hajcsárok szíja kerget ezer bajban,
Madarak csapjanak reájok sűrű rajban,
csőrüknek és villó pengének majdan
édes leszen a gyöngy-kufárok húsa.*

*Dokkmunkások, küzködő testvérek
mesélték fenn a révi kalmároknál,
(hol gyöngyért peregnék a hitvány bérek
míg mérlegük fölött a sóhajunk száll),
hogy már tizennégy éve mult
annak, hogy keleten borult
egek alatt egy világ hullt
porba, a nép felfénylő ostromában.*

*Bárkákra hát, induljunk el
testvérkezét kérni a népnek,
ki igaz útra vezérel,
amelyre mind a bátrak lépnek.
Pörék vagyunk. Fogytán a bériünk.
Mi mégis semmi mást nem kérünk,
te puszták fia, nagy testvériünk,
mint kelő csillagát a népnek!*